

PRIPOMÍNAME SI

ĚŠTE K STOROČNICI SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO DIVADLA

Mgr. Greta Kazimírová

„Slovenská profesionálna divadelná kultúra, napriek tomu, že je vari najmladšou v Európe, má pri javiskovom vyrovnávaní sa s vrcholnými dielami klasickej i súčasnej svetovej dramatickej tvorby veľmi dobrú bilanciu.“

Anton Kret, spisovateľ, dramaturg a prekladateľ

V roku 1918 sa Slovensko stalo súčasťou novovzniknutého Československa. Za dvadsať medzivojnových rokov nastal v politickej a sociálnej oblasti zjavný pokrok. Zvlášť výrazný progres zaznamenali dovedy zanedbané školstvo, veda a kultúra, ktoré sa v novom štáte rozvíjali priam mil'ovými krokmi. Pre profesionálne divadelníctvo znamenala existencia prvej republiky doslova zakladateľské obdobie. Eufória a nadšenie však narážali na materiálne, organizačné, finančné a personálne problémy. Východiskom bolo pozvanie českej profesionálnej zájazdovej divadelnej spoločnosti na Slovensko. Činoherná aktivita sa tak spočiatku zakladala výlučne na českej pomoci *Východočeskej divadelnej spoločnosti* pod vedením riaditeľa **Bedřicha Jeřábka**. Personálne i materiálne dobre vybavený súbor začal pravidelnú prevádzku v Bratislave pod hlavičkou Slovenského národného divadla 1. marca 1920.

POSLOVENČOVALO SA POMALY A POZVOĽNE

Do júna 1920 uviedol divadelný dom dvadsať operných premiér v réžii **Bohuša Vilíma** a činohra dvadsaťpäť inscenácií, všetky v češtine. Slovenské hry hrané po slovensky sa v repertoári divadla vyskytovali len zriedka a spravidla v českom hereckom obsadení. Prvé slovenské činohry v slovenskom jazyku režíroval český režisér **Vilém Táborský**. Išlo o Tajovského hry *Hriech* a *V službe* a o Rázusovu *Hanu*. K slovu sa však rýchlo prihlásila zakladateľská generácia prvých slovenských profesionálnych divadelných hercov Andreja Bagara, Jozefa Kella, Jána a Olgy Borodáčovcov, Gašpara Arbeta. Založili zájazdový Propagačný súbor SND **symbolicky** nazvaný *Marška*, keďže bol neustále na cestách. Od roku 1923 malo SND i prvého slovenského dramaturga, spisovateľa **Tida J. Gašpara** (1893 – 1972). Do repertoára a dramaturgie SND zaradil podstatne viac slovenských autorských hier, ale i slovenských prekladov svetovej dramatiky. Od začiatku boli súčasťou divadla aj operný a baletný súbor. Slovenskí speváci Margita Česányiová, Štefan Hoza a Mária Kišonová-Hubová sa naplno angažovali až v druhom desaťročí existencie divadelnej opery.

V roku 1932 vznikol v SND popri českom aj slovenský činoherný súbor s vlastným, už po slovensky hraným repertoárom. Zakladateľskú generáciu režisérov Borodáča a Bagara posilnil v 30. rokoch mimoriadne talentovaný režisér Ján Jamnický, neskôr Ferdinand Hoffmann, obaja s novými koncepciami divadelnej réžie. Následkom zmeny politickej klímy a rozdelenia štátu sa hralo a spievalo na javisku SND výlučne po slovensky až od roku 1939. Akokoľvek, osudy ľudí – dramatikov, režisérov, scénografov či hercov, ale i osudy ich „detí“ – divadelných hier – boli a sú rôznorodé...

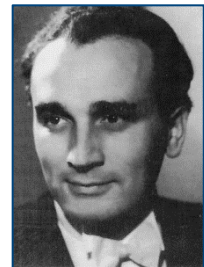
DIVADELNÝ BÁŤA

Chlapec z Liptova **Jozef Kello** (1889 – 1951) privoňal k divadlu v rodnom Bobrovcí a v neďalekej bašte ochotníkov, v Liptovskom sv. Mikuláši. Do SND sa prihlásil na základe konkurzu v roku 1921. Stal sa tak jedným z päťice prvých slovenských divadelných profesionálov. V činohre pôsobil vyše tridsať rokov a stvárnil takmer tristo postáv. Keďže výzorom pôsobil vždy staršie, postavy mládencov sa mu vyhli, ale starcov a dedkov si zahral do sýtosti. V divadelných kruhoch si preto vyslúžil prezývku báťa Kello. Dramatik Ivan Stodola napísal postavu úradníka a starého mládenca Jožka Púčika priamo na mieru Kellovi. Jozef Kello vyrástol medzi ochotníkmi a na ochotnícku minulosť bol hrdý po celý život. Hrával vždy rovnako zanietené – aj ako ochotník doma na Liptove, ale i ako profesionálny herec na javisku národného divadla.

TENOR ZO SMIŽIAN

Absolvent Hudobnej a dramatickej akadémie v Bratislave **Štefan Hoza** (1906 – 1982) sa rozhodoval medzi herectvom a spevom. Napokon ho jeho bohatý hlasový fond so zmyslom pre dramatickosť predurčil na kariéru prvého tenora slovenského operného života. Počnúc rokom 1932 odspieval ako sólista a koncertný spevák na javiskových doskách SND rovných tridsať sezón. Interpretoval operné a operetné árie, piesňovú tvorbu a úpravy ľudových piesní, ktorých bol vášnivým zberateľom. K jeho najpôsobivejším operným interpretáciám patrila rola Ondreja v Suchoňovej *Krútnave*. Vyskúšal si i prácu dramaturga opery SND a operného režiséra. Nebola mu neznáma ani literárna odborná a popularizačná tvorba o hudbe a divadle. Je autorom dvojdielnej monografie *Opera na Slovensku* (1953).

UTAJENÝ SCÉNOGRAF VERZUS MAJSTER ARCHITEKT

Hoci sa mladý **Emil Belluš** (1899 – 1979) zaoberajúc sa primárne lukratívnu profesiou architekta zaujímal o problémy divadla iba okrajovo, vniesol do vývoja slovenskej scénografie zásadný vklad. Spôsobil to priateľstvo (neskôr i rodinné zväzky) s invenčným režisérom Jánom Jamnickým (1908 – 1972). Prvýkrát v slovenských divadelných dejinách sa stal scénoGRAF skutočným architektom scény a blízkym spolupracovníkom režiséra. Obaja vytvorili prvý režijno-scénografický divadelný tandem. Iluzívne a dovedy statické scénické dekorácie „odprevadili“ do minulosti. Belluš vytvoril z javiska dynamický a meniaci sa priestor. Výtvarné riešenie inscenácií bolo ako technické a ideové dielo prvýkrát výsledkom vzájomnej verbálnej diskusie s režisérom. Všetky Bellušove scény kopírovali Jamnického náročné režijné predstavy. Tento počin bol veľmi inovatívny

a revolučný. V Bellušovom duchu pokračoval a ešte viac posúval divadelný priestor k súčasnej modernej scénoGRAF Ladislav Vychodil (1920 – 2005).

BORODÁČOVCI - DVAJA, KTORÍ SA NAŠLI

Keď dvadsaťjedenročná **Olga Országhová** (1899 – 1986) odišla z rodného Turca na herecké štúdiá do Prahy, pochopila, že divadlo je jej svet a neskôr i osud. Odolala však vábeniu divadelnej Prahy a spolu so svojim Janičkom, manželom a celoživotným priateľom, sa vrátila na Slovensko. V sezóne 1921/1922 obaja prijali angažmán v SND, kde zotrvali celé štvrtstoročie. Janko Borodáč – hlavný režisér a umelecký šéf činohry – splnil Olge všetky jej herecké sny. Hrala veľa a takmer všetko. Bola žena rôznych hereckých tvári a typov – od anglickej kráľovnej Alžbety po prostú Maru v Tajovského *Ženskom zákone*. Bola to dáma do koča i do voza. Jej hlavnou hereckou zbraňou bol kultivovaný rečový prejav s mäkkou a spevnou výslovnosťou, ktorý zdôrazňoval pôvab jej rodnej turčianskej slovenčiny. Divadelní kritici dnes považujú Olgu Borodáčovú za priekopníčku javiskovej reči.

Na prácu **Jána Borodáča** (1892 – 1964), na jeho absolútne zanietenie, entuziazmus a na nekonečné odhodlanie urobiť doslova všetko pre slovenské divadlo sa s odstupom desaťročí díva divadelná kritika obdivne aj kriticky. Akokoľvek, úloha prvého medzi prvými prináleží práve a len jemu. Bol to Borodáč, ktorý prvý staval, často i v neprajnosti a nepochopení v divadle, slovenský činoherný súbor, čo sa mu v roku 1932 aj podarilo. Pre jeho neúnavnú snahu objavovať pre divadlo diela slovenských dramatikov hrané v slovenskom jazyku slovenskými hercami mu bude patriť vždy prvé miesto

v dejinách slovenského divadla. Vďaka obom Borodáčovcom píšeme a datujeme históriu slovenského profesionálneho divadla už v 20. rokoch 20. storočia a nie neskôr. I preto dnes oslavuje naše Slovenské národné divadlo storočnicu.

Použité zdroje:

- [1] HABAJ, Michal ... [et al.]. *Slovenské dejiny od úsvitu po súčasnosť*. 1. vyd. Bratislava: Perfekt, 2015. 551 s. ISBN 978-80-8046-730-2.
- [2] MAŤAŠÍK, Andrej. *Majstri scény*. 1. vyd. Bratislava: Perfekt, 2003. 88 s. ISBN 80-8046-249-6. *Národný kalendár 2020*. 1. vyd. Martin: Matica slovenská, 2019. 288 s. ISBN 978-80-8128-243-0.
- [3] POLÁK, Milan. *Divadlo. Jeho cesta dejinami*. 1. vyd. Bratislava: Perfekt, 2009. 168 s. ISBN 978-8046-454-7.
- [4] *Slovenský bibliografický slovník*. (od roku 833 do roku 1990). II. zväzok, E – J. 1. vyd. Martin: Matica slovenská, 1987. 592 s.